

Pozabili so, da bi bilo treba tedaj, ko je bilo končano delo državne združitve, nekoliko popustiti ljudstvu in si ga pridobiti, saj je nedvomno vsak odobral konec državljanske vojske. Ni pa bilo mogoče vladati samo s kaznimi in nasiljem. Dinastija Han, ki se je bila polastila vlade po dinastiji Č'in, je pripomogla do zmage konfucijevskim političnim nazorom, ki so se zoper nje pravniki najhuje borili; razširili so se takisto nauki taoizma in tudi prvine drugih šol so bile sprejete v državno teorijo. Nastal je nekak sinkretizem političnih nazorov, namesto samopašne doktrine je nastopilo neko nastrojenje, priznanje dobrohotne patriarhalne vlade, ki se kar moči malo vtika v zadeve državljanov. In književnost je postala Kitajcem ljubša in dragocenejša kakor kdaj koli prej, nemara prav zato, ker so jo pod prejšnjim režimom tako srborito preganjali. Že v obdobju Han se je živahno razmahnilo izdajanje knjig, posamezni teksti so podlegali primerjavam in razlagam ter se širili v prepisih. In kitajska literatura se je razraščala v košato drevo, čigar sadovi nasičajo vse sosedne narode in ki jih sedaj že začenja priznavati tudi Evropa.

Odlomek iz spisa češkega strokovnjaka za Daljni vzhod Jaroslava Průška »Troji učení o společnosti v Číně« (Praha 1940, Svazky úvah a studií, št. 22, založba Václava Petra).

O FRANCETU BEVKU

Ob njegovi petdesetletnici.

ANDREJ BUDAL

Književno delo Franceta Bevka se je z leti tako razraslo, da izziva vsaj bežen pretres. Ta pisatelj je tretji predrzni Slovenec, ki živi od svojega umetniškega peresa in zameta krušne poklice. Prvi je to tvegala Josip Jurčič, ki se mu je poskus le na pol obnesel, ker se je moral od umetnosti zatekati v donosnejše časnikarstvo. Drugi je krenil na to visoko pot Ivan Cankar; ponosno je vztrajal do konca, a s kakšnimi težavami, razodevajo zgodbe o njegovih nagradah. Bevka taki zgledi niso oplašili; in prav je, da ne.

Dosedanje Bevkovo življenje je mnogo bolj razgibano, kakor se to v naših razmerah navadno dogaja. Ne sestoji zgolj iz šolanja, službovanja in pisanja, kakor pri večini naših pisateljev. Otroška in deška leta jasno in nazorno sijejo iz »Začudenih oči« (Lj. Zvon, 1936), poznejša manj jasno, a dovolj bogato iz raznih njegovih del; marsikaj zagrinjajo časovni obziri. Razglejmo se kratko po tem, kar je dostopno.

V najmanjšo bajto v vasi, v Jernejčevo pajštvo, so ga »neko jesensko noč prinesle lisice«, trdi z domačim izrazom o svojem rojstvu. To se je zgodilo 17. septembra 1890 v Zakojci pri Cerknem, pod zeleno Kojco in pod Poreznom, v hribih nad postajo Hudajužno na progi Jesenice—Trst. Pokrajina je znana iz stoterih inčic po njegovih črticah, povestih in romanih; v vsakem opisu se zdi nova in drugačna, dasi je zmerom ista, neločljiva od njegove mladosti in njegovih ljudi; slika vsakega gorskega kotiča je visoka pesem neizčrpnim čarom tega ali

onega domačega konca. Višek doseže pesem v »Začudenih očeh«, ki znova dokazujejo, kako daleč segajo Bevku korenine v domačo grudo.

Bevkovi pradedje so prišli v davni dobi iz Idrijske doline k fari na Bukovo in pozneje v Zakojco. Otepali so se z vsiljeno vojaščino in gostaštvom. V zadnjih rodovih je bilo čevljarstvo dedno; tudi France je »šoštarijev sin«. Oče Ivan je kot cestar in drvar oblezel Koroško, Slavonijo, Bosno in Hercegovino, a se je vrnil k šilu in dreti. Mati je bila iz Stržišč pod Črno prstjo in je kot pestunja, dekla in grabljica pretolkla precej tujega kruha, preden je Franceta povila. Poslej je uvajala sina v domača in kmetska dela in zavzela v njegovem srcu podobno mesto kakor Cankarjeva mati v srcu velikega Vrhničana.

Iz tretjega leta je rešil France spomin na »čudovito bogastvo deščic in oblanic« in na kamenčke, bilke, cvetice in polževe kajžice, s katerimi se je rad igral — zgodnja podoba poznejšega pisatelja, ki je s svojo domišljijo razgrnil pred narodom čudovito bogastvo snovi in ljudi. Domače življenje je bilo vsa leta tako polno in pestro, da mu je nasulo zametkov in kali za nešteto poznejših umetnin. Rojstva in smrti, dela in opravki, dolge poti v šolo in še daljše k maši, večerni in nočni strahovi, pestovanje in pastirovanje, razvoj misli in čustev, učenje in knjige, dedove in babičine pripovedi, smrtne nevarnosti domačih in sosedov, pogrebščine in božje poti in še tisoč in tisoč vsakovrstnih dogodkov se je v mladi duši s tako silo prerivalo in trlo, da se je deček že v ljudski šoli poskusil v prvih »strašnih povestih«, pisanih na hrapav papir za zavijanje sladkorja.

Po domači enorazrednici je odšel v Kranj za trgovskega vajenca, a se ni obnesel. Še par let je delal doma in odšel nato v Podgoro pri Gorici na učiteljsko pripravnico, naslednje leto pa v Koper na učiteljišče in spet v Gorico, kjer je maturiral. Tik pred vojno in med vojno je bil učitelj v Orehku in v Novakih pri Cerknem. Vsa tista leta se je živo zanimal za slovstvo in se je začel s sedemnajstim letom oglašati v javnosti. V njegovem osebnem razvoju je bila to precej viharna doba, kakor moramo sklepati po avtobiografskih prvinah v »Sužnju demona« (Lj. Zvon, 1925) in v »Begu pred senco« (Lj. Zvon, 1926). France iz teh dveh spisov je zapadel po par rosnih vaških nagnjenjih šumnim vrtincem razbrzdane erotike v megerskih objemih nenasitne, zrele, prezrele gospe Fani. Iz njih se je mukoma reševal v čistejše, naravnejše, tudi že pol nagnito razmerje do sveže, vroče, lepe, mlade Tončke. Po rajskih sestankih ob Soči je tudi to razpadlo in umevajoča Fani ga je omrežila z izkušeno Lojzo. Medenim dnem in večerom po goriški okolici in v gorah so sledili zagrenjeni sestanki obračunavanja s sumljivo preteklostjo. Istočasno se je na mladega učitelja obešala v Orešju domača Lizika, s katero se je z odobravanjem gospe Fani, precej proti svoji volji in da ugodni ljudem in svoji vesti, znašel lepega dne pred oltarjem. Kakor je hotel nekoč zadaviti gospo Fani, tako se obupno vdano napoti v zakon s podobnimi perspektivami. Iz leposlovno zasuknjenih peripetij žehiti živo življenje s polnokrvnimi prizori, ki pričajo, da je šel pisatelj skozi temeljito ljubezensko šolo in se v njej razgledal po vseh zvrsteh ljubezni od visoke eterične do nizke pozemske.

Istočasno se je France vpisal v pesniško šolo pri Izidorju Cankarju, ki je samosvoje in zelo novodobno urejeval »Dom in svet«. Bevk je bil marljiv so-trudnik in je med svetovno vojno ubiral take strune umetniškega ogorčenja nad nečloveškimi avstrijskimi grozotami, da je cenzura plenila njegove prispevke in l. 1917 tudi njega pahnila v pekel brezumnega klanja kot preprostega vojaka 97. pešpoika. Snovi za nova dela so se množile in čakale ugodne prilike za

obdelavo. »Zmagoviti« avstrijski pohodi so ga zavlekli do Odese. Izkušnje tistih let so pustile trajne sledove v njegovih spisih.

Ob koncu vojne se je vrnil v Ljubljano, kjer je bil nekaj časa v uredništvu »Slovenca« in »Večernega lista«. Zaglابلjal se je v domače kulturne razmere in se začel znova živahno udeještvoovati v leposlovju. Kmalu ga je zapadni rob slovenskega ozemlja zamikal živeje od središča in l. 1921 se je odpeljal v Gorico, ki je poslej ni več za dolgo zapustil. Tu je tri leta urejeval »Mladiko«. Nekaj časa je bil ravnatelj Narodne knjigarne. Na potovanjih po Julijski Krajini se je še bolj seznanil s to deželo, ki je postala glavni pokrajinski okvir njegovih del. Več let je predsedoval Goriški Matici, še danes je njen odbornik in glavni sotrudnik.

To so bila leta neprestane borbe za obstanek in za lastno umetnost. Zasebne in javne zadeve in zadevice so skušale ovirati pisateljsko pot in voljo do ustvarjanja. Navidezno ustaljeno življenje so zmerom znova burkali notranji in zunanji dogodki in treba je bilo močnih živcev, jeklene volje in visokega navdušenja za umetnost, da korak ni zastal, da roke niso omahnile in se pero ni dalo oplasiti ali zadržati. Med take zadevice spada šaljivi list »Čuk na pal'ci«. Bevk je posodil uredniško ime, da so drugi kozolce preobračali po listu, pregledati pa ga navadno ni utegnil. Ko je brez njegove vednosti izšlo šaljivo poročilo o domačih novincih, so nenaklonjeni činitelji poskrbeli, da je bil urednik obsojen na nekaj mesecev ječe in se razgledal po teh najbednejših človeških bivališčih.

Pozneje je urejeval mesečnik »Naš glas«. Uredil je več zvezkov »Biblioteke« in poljudno-znanstvenega zbornika »Luč«. Mimogrede je bival par mesecev v Trstu, a tamkajšnje oblasti se niso ogrele zanj in so mu za več let odtegnile dovoljenje, da bi smel stopiti na tržaška tla. Naselil se je na Solkanski cesti v Gorici in razvil tako dinamično slovstveno delo, kakor ga naša slovstvena zgodovina malo pozna. Nekatera leta je izšlo po več njegovih knjig v Jugoslaviji in Italiji, obenem pa je stalno sodeloval pri najvažnejših mesečnikih.

Največkrat je posetil Jugoslavijo, posebno Ljubljano, kjer izhajajo njegovi izbrani spisi.

Ta bežni očrt omenja le glavne prigode in postaje nenavadno bogatega, delavnega, z zunanjimi in notranjimi doživljaji do zadnjega kotička natrpanega življenja. Če le malo pomislimo, v kako neugodnih, včasih kar nemogočih razmerah je Bevk ustvarjal, se moramo čuditi, kako se je moglo iz tolminsko-cerkljanskih dolin, grap in strmin zgostiti v eni sami osebi toliko življenjskih in umetnostnih energij. Njegov pomen je dvojen. V Sloveniji se je Bevk uveljavil kakor malo drugih sodobnih pisateljev. V Julijski krajini, ki predstavlja eno tretjino slovenskega ozemlja, pa sloni skoro vse slovstveno gibanje na njem.

Ob času, ko so se Bevkove pesniške sile poganjale v prvo brstenje, sta dva moža skoro neomejeno vladala v našem slovstvu: Župančič v poeziji, Cankar v prozi. Oba sta ustvarjala za štiri, tudi za umrla sodruga Ketteja in Murna. Obema je močno podlegel doraščajoči rod, z njim tudi Bevk. Vendar se je Cerkljan čutil bliže Cankarju, ki ga je omamljal z brezobzirno odkritosrčnostjo, z družabnimi motivi, kakršni so tiščali tudi Bevka, s protesti zoper krivice in nasilstva, s črticami, povestmi in igrami iz resničnega življenja tistih dni. Tuji mojstri, ki jih je cenila naša moderna, so bili tudi mlajšemu rodu svetli vzori. Tako se je tudi Bevk ogreval za Dostojevskega, Strindberga, Dehmela, Ibsena, Maeterlincka, Gorkega, Verhaerena, Maupassanta, Čehova, Andrejeva i. dr. O Cankarju priznava Bevk brez pridržka: »On me je vsega prevzel. On me je

vsega omamil.« Cankarjev kip ima prvo mesto v njegovi knjižnici. Med domačimi pesniki je cenil še Prešerna, Ketteja in Murna, tega radi pesmi o polju.

Po večletnem objavljanju pesmi po raznih mladinskih in slovstvenih listih in po svežih »Pastirčkih pri kresu in plesu« (1920) je zbral šest in trideset svojih najlepših v »Pesmih« (1921), ki se odlikujejo po izvornosti, samostojnosti, odkritosti, krepki, primitivni in jedrnati zgoščenosti podob in izraza. Motivi niso vsi novi, a zvok teh stihov je čisto Bevkov. Iz ljubezni bije več trpkih kakor vedrih glasov, dasi klijejo nekateri iz najvišje omame. Najgloblji navdihi vstajajo iz domače grude, iz narave, žene in otroka, iz domačih ljudi, iz vojne ali iz lastnega srca. »Ah, slast, imeti dvoje: pesmi in življenje!« se mu izvije iz pravilne cenitve dobrin, ki si jih je ohranil do danes. Kakor zapadna duma zveni »Tolminska pomlad«:

Pastirje in pestunje vdinjal bo kmet,
dekleta gredo na Koroško žet;
nekaj jih daljna Amerika vzame,
nekaj veliko jih mesto objame.

»Na maršu« je veljalo pred četrto stoletja prav kakor danes: »V hijene obsojeni v smrt gredo«. Lastno razdvojenost je stisnil v verz o sebi: »Ko voda, ki šumi, razbit ko slap«. A v »Jasnini« pribije: »In luč si ti in luč sem jaz«. Naravno in odkrito izražanje ceni najvišje. Če je oblika s to zahtevo v opreki, rajši brez pomisleka žrtvuje metriko, da reši neprisiljenost in prvobitnost, ki je često prav taka kakor v narodni pesmi.

Da se je po tej zbirki kakor Kette, Murn ali Srečko Kosovel umaknil v večnost, bi mu bili zbirko podvojili ali potrojili s pesmimi, ki jih prvič ni sprejel, dodali bi bili nekaj črtic in Bevk bi bil zaslovel kot pesnik, ki je izšel iz moderne in se po svoje razvil, a ni utegnil izvabiti vseh novih zvokov iz svoje lire. Bevk pa je, kakor Cankar po »Erotiki«, liro odložil in si z dolgo vrsto spisov v prozi zgradil nov sloves, ki je pesniškega rahlo zatemnil. Pesnil je prilično tudi še poslej, a proizvodi v vezani besedi se mu niso zdeli več najvažnejši. Zato so te pesmi razmetane in čakajo na poznejše vstajenje.

V prozi se je Bevk uril že vsa srednješolska leta. Za prvega službovanja so nastale črtice »Grešnik«, »Iz leta 1914« in »Most samomorilcev«. Med vojno so se kopičile črtice, ki so obsojale brezvestno avstrijsko divjanje zoper človeško dostojanstvo. Po vojni se je Bevk razvil v enega naših prvih črtičarjev in novelistov. Težko bo najti v povojnih letih pomembnejši mesečnik, ki bi ne bil prinesel kakšnega Bevkovega prispevka v prozi. V presledkih se je nabralo nekaj knjig novel in črtic. Kakor pri pesmih pisatelju tudi tu ni šlo za popolnost; marsikaj je raztresenega po časopisih. Zbirke, kolikor jih je, so nad vse zgovorne in značilne.

Začele so se s »Faraonom« (1922), apokaliptično vizijo strahotnega bitja, ki ugonablja človeštvo z brezkončnim, krutim, brezumnim trpljenjem. Večina črtic nazorno riše, kako preobraža vojna človeka v bestijo (Klic žene, Praznota, Kako je bilo?, Otrok, Avditor, Vrnitev). Druge obsojajo, da človek pači naravo, ali svetijo v zagonetne duše. »Anuška pred poroto« razgalja moderno družbo in vali nanjo krivdo za to, da mnoga dekleta zabredejo. Tudi druga zbirka »Rablji« (1923) je še precej simbolna (Kralj Asram, Bajka i. dr.). V prvi polovici je to še močnejša obtožba zoper zverinsko klanje med ljudmi; druga polovica je posvečena zamotanim in nesrečnim dušam, ki tavajo vsaka s svojo uganko po svetu. Na samoizpovedi iz deških let je zgrajen »Tatič« (1923). Čez desetletje, po daljši

dcbi povesti in romanov, so izšle »Povesti o strahovih« (1933), kjer skuša Bevk ljudsko nagnjenje h grozi in prividom umetniško poglobiti. »Gmajna« (1933) je prerrojena v novem realizmu, brez vizij in obtožb; to so štiri jasne slike o borbi za zemljo in o življenju v najtesnejšem stiku z njo (Gmajna, Drobnica, Laz, Koza). Podobne so »Samote« (1935), tri kmetske novele, ki nihajo med realizmom in naturalizmom; pretresljiv je zlasti »Greh pogoniča Izidorja« o detomorilki Maruli in pastirčku, ki prisostvuje rojstvu in umoru v hlevu in ga zrušena vest požene v smrt; »Zapeljivec« in »Preužitkar« se dobro družita s prvo. »V mestu gorijo luči« (1936) pripoveduje o nezavarovanih ženskih dušah, ki so jim take luči le prevečkrat varljive vešče. »Dan se je nagibal« (1939) je knjiga o žitju malih ljudi in nebogljenih duš, ki jih trapi življenje ali jih mučijo soljudje, n. pr. o materi in sinu, ki jima zvočni film kruh požre, o šivilji Mretki in begu njenega zadnjega častilca, o slepem Tonču, ki ga tovariš izkorišča, o božiču revežev s podrtimi igračkami ali o mladi ljubezni, ki kljubuje ljudem in se prevesi v zločinstvo. »Legende« (1939) so poglobljeno trdinovsko širjenje legendarnih motivov, ki so skoro vsi iz Julijske krajine in se tičejo največ postanka raznih cerkvá.

Ta drobna umetnost je bila Bevku vsa leta prav resna zadeva. Iz šole in priprave za daljše koncepte se je razvila v tekmovanje z našimi in tujimi mojstri novele in črtice; včasih je bila slovstveni oddih med večjimi deli, vselej pa je ostala zavestno ustvarjanje umetniških vrednot in bogatenje naše lepe knjige. (Dalje)

POSEDANJE IN HITRA RAST C. I. O.

(Poglavje iz knjige »Moja Amerika«)

LOUIS ADAMIČ — VITO KRAIGHER

Vzporedno z nenadnim in dramatičnim pojavom C. I. O.¹ na ameriškem pozorišču je prišel v Združenih državah v splošno rabo nov izraz »Sitdown«, posedanje². Ta izraz je močno novo orožje, ki so ga iznašli delavci v industriji gumija v Akronu, država Ohio, ko so posegli po njem v svoji borbi za boljše delovne pogoje. Sprva je bila beseda sestavljena, sit-down, toda sčasoma so jo številni listi, ki so poročali o uporabi tega orožja, tiskali brez vezaja. Delavcem je bilo prav malo mar, kako jo kdo piše. Tudi ravnatelje in obratovodje velikih tovarn gumija ni zanimalo, kako se izgovarja. Pozno spomladi l. 1936. mi je eden izmed njih izjavil: »Prekletó bi nam bilo ljubo, če bi nikoli ne slišali o nji«, ter je s tem povedal, kako so čutili vsi. Odločil sem se, da jo bom pisal kratko sitdown, posedanje, ker se mi zdi to točen izraz in bo lahko kmalu tako pomem-oen, kakor so izstop, izprtje, odpust, izstavitev, prekinitiv in drugi podobni izrazi, ki so se razvili na osnovi najnevarnejše sedanje stvarnosti — na gospodarski borbi med kapitalom in delom, med posedujočimi in neposedujočimi.

¹ »Committee for Industrial Organization« je novejša delavska zveza, ki je nastala šele pod Rooseveltom in podpira njegove socialne reforme. Vodi jo John L. Lewis. Zveza ni marksistična.

² Adamič rabi v originalu izraz »sitdown« za naš termin »stavka z zasedanjem tovarn«, francosko »la grève sur le tas«. Dobesedno pomeni sitdown »dol se vsedi« ter smo zato izraz ponašili s »posedanje«.

mešati raznih vrst vonja in zazveneti drugega tona, dokler ne izzveni prvi. Naj bi nam bila v tem pogledu vzor; odvadimo se naglega dela, naučimo se odlašanja, predvsem pa :ne iščimo prisiljenih efektov in gradacije.« Zapomnil sem si te besede, ker so me zadele, kakor bi bile pisane nalašč in samo zame. Glej, tudi tebi prihajajo trenutki, ko veruješ v namero narave in dopuščaš, da te navdahne njena modrost.

TRISTAN: Modrost, da, to si dobro povedal, ne pa blaznost. Zakaj ne pozabi, prosim, da gre v mojem primeru za naravo, ki je res kultivirana in počlovečena, za tisto, ki živi od teh nekaj črevljev rodovitne prsti, v katero so se izpremenile kosti vseh človeških prednikov na naši zvezdi.

O FRANCETU BEVKU

Ob njegovi petdesetletnici

ANDREJ BUDAL

Še pomembnejše so Bevkove povesti. Izdajajo jih založništva, ki jim je glavna skrb dobro in zdravo čtivo za široke ljudske sloje, od kmetskega in delavskega do meščanskega. Brez Bevka bi bila Goriška Matica često obsojena, da ponatiskuje dela starejših pisateljev. Bevkovemu peresu se je zahvaliti, da je »Luč« lahko objavila vrsto novih povesti iz domačega življenja. Več njegovih povesti je izšlo pri Vodnikovi družbi v Ljubljani in pri Mohorjevi družbi v Celju. Tako se je nabralo okrog dvajset ne samo ljudskih, temveč umetniško precej dovršenih povesti, s katerimi se je območje te pripovedne zvrsti snovno in oblikovno razširilo. Po živahnosti dejanja in zanimivosti zapletka in razpletka se te knjige lahko merijo z najboljšimi povestmi prejšnjega rodu, od Stritarja in Jurčiča do Kersnika in Detele; razen tega je starejša umetnost v njih izpopolnjena z dušeslovno analizo, ki proučuje tajne vzmeti ljudskega dogajanja vse tja do poslednjih, komaj zaznavnih gub podzavesti. Nekatero, zlasti vojne in povojne povesti, so obenem trajni, zgovorni dokumenti dobe, v kateri so nastale.

»Muka gospe Vere« (1925 in 1929) razmotava življenjski voz, ki ga skromnemu uradniku in njegovi ženi zadrigne obrekljiva družba. Mož in žena se v mreži ljubosumja izprevržeta v dve človeški hijeni in se razbesnita do krvavih obračunov. Posebno pažnjo je pisatelj posvetil razvoju dušne razrvanosti, ki bi se brez hudobnega sodelovanja družbe morda ne bila sprožila v podirajoči plaz. »Julijan Sever« (1926 in 1930) je raven križev pot skozi lepe kraje Slovenije in Italije na oni svet in istočasno odmiranje sušičnega mladeniča dvema v jedru sebičnima ljubeznima, materini in dekletovi. »Jakec in njegova ljubezen« (1927) bi lahko bila »Micka in njena nezvestoba«, ker je predobri Jakec razmeroma pasiven in prihajajo vzgibi za razvoj dejanja predvsem iz Mickine nepreračunljive krvi, iz njenih kalnih sanj o nedosegljivi sreči; njen zakon z Jakcem je le zasilno zavetišče, iz katerega zbeži pred njegovim neznosnim odpuščanjem, da si pod ledom poišče kazen za svoj greh. S »Hišo v strugi« (1927) je zgrabil Bevk prgišče težkega povojnega dogajanja v cerkljanskih hribih, koder so poželjive tuje roke nesveto tipale v našo grudo in v našo kri, marsikaj izneverile in izpodkopale, puščale pankrte za dediče in tirale gospodarje v pogubo.

V lep vrhunec se Bevkova povest požene s »Kresno nočjo« (1927 in 1935). To je pol romantična, pol realistična zgodba o ljubezni do rodne grude, z močno poudarjenim protestom zoper tuje nasilje in zoper obče človeško krivičnost. Juretov obup, ko mu Svetko onečastijo, simbolno kaže boleost našega življa, ki mu tuja objest gazi najdražje. Kolektivna vest množice se oglašja iz krvave sodbe, ki jo vas izvrši nad očetom in sinom, in iz spomina, ovekovečenega v obeh skalah pod Pečmi. V obmorski okvir med Devinom in Trstom je zajeta ribiška zgodba »Vihar« (1928 in 1935), kjer se domači živelj dotika tujega in se ljubezen in maščevanje odigravata s silovitostjo morskoga viharja. Osnovni motiv »Krivde« (1929 in 1934), sinovo maščevanje rodbinske časti, ki jo mati pogazi, je podoben kakor v »Viharju«, a prenesen v sodobno gorsko vas in obdelan na čisto nov način. Močna samica Ana se muči ob mrtvoudnem možu in podleže podjetnemu hlapcu Droletu, ki ga sin Jože nato ubije; pred sodiščem se Ana postavi z obetajočim se materinstvom in se nato sama izobči iz družine. Zorenje Jožetovega maščevanja in Anina medejska nezlomljivost tvorita podlago za buren vrtinec gonov in strasti, ki ga Bevk razvihari do najboljšežnejših širin.

»Gospodična Irma« (1930) je slika povojne histerije brez moralne zasidranosti in družabnega ravnotežja. »Umirajoči bog Triglav« (1930) riše z dobršno mero navdušenja za prvobitnost naših dedov ob Soči spopad med Kobaridci in Čedadci iz l. 1331. V strahotne neznanke povojne duševnosti in otopelosti vesti dreza drzna knjiga »Mrtvi se vračajo« (1930 in 1935) o Dragonji, ki je v vojni prijatelja ubil in se poročil z njegovo vdovo, pa se začne zvijati v žgočih vicah prividov. Primer Bevkovega obešenjaškega humorja je »Burkež gospoda Viterga« (1931). »Kamnarjev Jurij« (1931) je moška, manj tragična plat povojnega ozračja, kakršno veje v »Hiši v strugi« in v »Gospodični Irmi«, oprta na Nabrežino in bližnji Kras. »Žerjavi« (1932) so vipavske žene in dekleta, ki prodajajo svoje mleko in svojo kri ob Nilu, medtem ko jim domovi propadajo. »Veliki Tomaž« (1933) je drama gorske kmetske trme, ki ugonablja grunt. »Dedič« (1933) pripoveduje o fantovski Toni, ki si izbere hlapca v veri, da bo dedinja, pa ji pozen postrgavček zmeša račune; hlapec otroka usmrti, ona pa izgine v svet. »Huda ura« (1935 in 1939), »Srebrniki« (1936) in »Ubogi zlodej« (1937) predstavljajo vas kot večno zanimivo klobko ljubezenskih, krvnih in pohlepkih strasti, ki se ob vsakem zasuku drugače, navadno motno in grozotno svetlika. »Stražni ognji« (1939) so goriški »Jurij Kozjak«, razširjen in dušeslovno poglobljen. »Pravica do življenja« (1939) podobno obdeluje prvi tolminski punt iz l. 1627.

Ta in ona Bevkova povest se po obsežnosti dejanja in številu oseb razmahuje v roman. Tako bujno in pestro snujoča domišljija res ni mogla mimo romana. Če je bila »Smrt pred hišo« (1925) le bolj krepko izražena želja po romanu, ki je iz te snovi res priklil v lepši in obširnejši obliki šele čez deset let z »Ljudmi pod Osojnikom« (1934), se je pa v »Znamenjih na nebu« res izvila Bevkovemu peresu obširna zgodovinska trilogija, ki riše v treh romanih, »Krvavi jezdec« (1927), »Škorpijoni zemlje« (1929) in »Črni bratje in sestre« (1929), tolminsko deželo kot molzno kravo, ki so jo ob zatonu trinajstega stoletja izkoriščali beneški doži, oglejski patriarhi, čedadski kapitelj, goriški grofi in več drugih tlačiteljev. Bevkovi »junaki« in »junakinje« so po večini nezgodovinske osebe, predstavniki našega življa pod nesvobodnim soncem, pomaknjeni po Bevkovi tvorni sili v zgodovinski okvir in v bližino manj zanimivih zgodovinskih oseb. Bevk dviga to obširno snov v območje svojega umetniškega oblikovanja na vzvodu zgodovinske intuicije, ki rada družuje romantiko z naturalizmom in se zna od današnje dušev-

nosti previjugati skozi vekove tudi v srca in duše naših dedov ob Soči, Bači in Idrijci. Drugače kakor Pregelj se je Bevk zastrmel v muke in jade svojih davnih rojakov, ki so se z njimi utrjevali za vztrajanje v podobnih okolnostih kakor danes njih sinovi. Če prištejemo k »Znamenjem na nebu« še zgodovinski roman »Človek proti človeku«, se epopeja razširi v mogočno tetralogijo treh rodov. V zadnjem delu se Cerkljani zapletajo v spore patriarha Bertranda z upornimi furlanskimi plemiči; mladi Jerko omahuje med poganstvom in krščanstvom, ki je v tej dobi izmaličeno v krvava nasilja in pohlepno divjaštvo.

Ostali Bevkovi romani obdelujejo novodobne snovi. »V zablodah« (1929) prisluškujemo škrtanju črvov, ki razjedajo temelje zdravega meščanskega življenja z nesmiselnim hlastanjem po ljubezenskih dožitkih, po pretirani udobnosti in po visokih dobičkih. To je povojno trgovsko, poslovno in uradniško okolje, ki ustvarja plitve, površne značaje; mednje se meša nekaj bolj čudaških ko globokih. Iz velikomestne vihravosti in namišljene zaposlenosti zehata pusti dolgčas in notranja praznosta. Ker razpreda roman zelo kočljiva sodobna vprašanja, ga je kritika različno sprejela, ponekod s pridržki, a je soglašala v tem, da je Bevk v glavnih momentih in značajih dobro zadel duha svojega časa. »Vedomec« (1931) je močan kmetski roman zverženih duš. Ko Jeler in Rok Damjana umorita, začne Roka gruditi vedomec-vest, a Jeler umirajočega Roka straži, da bi resnica ne buknila iz njega. Rok umre, a živi dalje v svoji hčeri Mreti, ki prisili Jelerja v peklenski zakon s seboj. »In solnce je obstalo« (Lj. Zvon, 1931) je roman vojnih usod nekaj plemenitih in nekaj plitvih naših ljudi med Gorico, gorami, Ljubljano, Štajersko, Galicijo in Odeso. Pisateljeva duša trpi z zemljo in njenimi ljudmi. »Železna kača« (1932) je široko platno, posvečeno Skalarjevi družini in gradnji nove železnice po Baški dolini.

Snovi in motivi pričajo, da je Bevk obsegel velik del slovenskega življenja v času in prostoru in ga z resnim stremljenjem skušal vlti v oblike, dostopne najširšim plastem. Po bogastvu, širini, plodovitosti in mnogostranosti se drugi nikakor ne morejo meriti z njim. Če daje prednost svoji ožji domovini, je to čisto naravno; vendar ima tudi precej splošno slovenskih in splošno človeških snovi.

Poleg navedenih zvrsti je Bevka vsa leta mikal tudi oder. Začel je s kruto enodejanko »V globini« (Lj. Zvon, 1922). Sledil je »Kajn« (1925), ki rije v krvne razdore med domačim in tujim življenjem na zapadu. Po čudni usodi mu je občinstvo to igro izkrivilo v dramo o narodnem izdajstvu, čemur je pisatelj zaman ugovarjal. Povest »Krivda« se je na goriških in drugih odrih pojavila v dramatisirani obliki kot »Materin greh«. Ljudska igra so »Koroški tihotapci« s prizori iz bojev za Koroško brž po vojni. Meščanska komedija »Partija šaha« je lani dosegla v Mariboru in letos v Ljubljani primeren uspeh z veselimi dogodivščinami iz modernega zakonskega trikota. Otrokom je Bevk poklonil več igrice v »Bedaku Pavleku« (1925).

Mladina je pripovedniku Bevku prav tako pri srcu kakor pesniku Župančiču. Od iskrih pesmic »Pastirci pri kresu in plesu« je prešel k mladinskim povestim, ki se po napetosti kosajo s povestmi za odrasle in prikrivajo prav pogosto tragična družinska ozadja: »Jagoda«, »Lukec in njegov škorec«, »Kozorog«, »Tovariša«, »Pastirci«, »Čarovnica Čirimbara«, »Pesterna«, »Plešimož«, »Grivarjevi otroci«, »Peter Klepec«. Dosedanjih dvanajst knjižic zagotavlja Bevku eno prvih mest v našem mladinskem slovstvu.

Poleg vsega se je njegovo pero utegnilo posvečati ob raznih prilikah še temu in onemu, kar so zahtevale vsakdanje potrebe. V goriški ječi je priredil za jubilej asiškega svetca knjižico »Brat Frančišek« (1926). Popisal je »Izlet na Špansko« (1936) in »Deset dni v Bolgariji« (1938). Sestavljal je bibliografije o slovenskih publikacijah v Italiji, priredil zbirko »Malčki in palčki« in »Mlada Zora«. Celo o »Lepem vedenju« se je razbesedil. Prevajanje ga je večkrat zaposlovalo. V ta namen si je izbiral dela, ki so v skladu z njegovim slovstvenim značajem. Iz poljščine je poslovenil Vladislava Stanislava Reymonta »Tomek Baran« in »Pravico«, roman Elize Orzeszkowe »Kmetavzar« in zbirko poljskih novel »Poljski pripovedniki«. Iz bolgarščine je presadil k nam Ivana Vazova »Hadži Ahil in druge povesti« in njegov največji roman »Pod jarmom« v dveh delih. Iz češčine imamo njegov prevod Karla Čapka »Hordubal«, iz maloruščine Ivana Franka »Pantalaha«, iz lužiške srbščine Miklavža Bjedricha »Ponesrečena zaroka in druge povesti«, iz madžarskega (po nemščini) Aleksandra Petöfija »Krvnikova vrv«, iz Johna Godyna »Naseljenci, divjaki in otroci« in celo kopo krajših prevodov po mesečnikih in v tržaški »Biblioteki«.

Če naj po pregledu tega obširnega slovstvenega dela označimo temeljne črte v Bevkovem slovstvenem liku, se nam brez dolgega iskanja vsiljujejo štiri gonilne sile njegove umetnosti: resnica, ljubezen, kruh, groza.

Življenjske resnice, tudi če ni lepa, Bevk nikdar ne zataji. Prirojena ljubezen do izpovedovanja resnice se je okrepila ob Ivanu Cankarju, ki je neusmiljeno vihtel svoj bič zoper licemerstvo, nemoralo, oportunitizem in zatiranje in svetil istočasno v svoje in tuje skrite kamrice. Podobno si Bevk ni zakrival oči, ko je vojna razgalila človeštvo in razkrila njegove sramote. Vest mu ni dala, da bi bil pred katero zamižal. Naravno usmiljenje z usodami rojakov je nehote usmerilo njegovo ustvarjanje k slabotnim, izkoriščanim in tlačnim. Ljubezen do resnice mu je izvabljala brezobzirne samoizpovedi, ki so šle n. pr. v Lj. Zvonu tako daleč, da jih je moralo uredništvo jemati v zaščito pred tistimi, ki bi bili radi videli v njih nekaj drugega.

Najglobljo resnico je Bevk občutil v ljubezni. Ta mu je prinašala največ izkušenj in doživljajev. Več ko naravno je torej, da zavzema ljubezen v vseh svojih oblikah prvo mesto. Bevkove ženske so iz mesa in krvi, božanski, človeški in vražji stvori, ki pripravljajo sebi in moškemu najvišjo blaženost, vse obilne ali skromne mere vsakdanjih sreč in srečic in v posebnih prilikah tudi kaj resničnega pekla. Tako širokih ljubezenskih nihajev kakor v Bevkovih delih smo bili pred njim bolj malo vajeni.

Tretja sila, borba za kruh in obstanek, se uveljavlja včasih sama, še rajši pa v tesni povezanosti z ljubeznijo. Tudi ona sloni na resnici, na ustroju človeške narave in povzroča dramatske vrhunce v vaškem in meščanskem okolju. Ostrejšje oblike zavzame rada na kmetih, ko se razrase v pohlep po zemlji in denarju in zvrtniči ljudi v krvave zločine.

Nagnjenost h grozi je Bevku prirojena in privzgojena. Njegova domačija je polna divjih sotesk in strmin, prepadov in prividov. Na ljudi in živali prežijo smrtne nevarnosti in jih silijo v grozotne borbe z naravnimi silami. Ded in babica in drugi domači so dečku razburjali domišljijo s povestmi o strahovih, prikaznih, vicanju in tolovajstvih. Razpredanje krvnih nagonov, maščevalnosti, preteпов, napadov in nasilnih strasti vodi rado v grozo. In končno so življenje in doba in naša zgodovina res polni grozot. V Bevku se je torej nujno razvil pisatelj, ki ga označuje nagnjenje do krvavih, okrutnih in grozovitih prizorov,

podrobno in dopadljivo risanje vsakovrstnih duševnih in telesnih grozot. Nekateri mu to zamerijo, pa bo malo izdalo, ker je ta črta utemeljena v Bevkovi naravi. Če ne sili v pretiravanje in neokusnosti, kakor nekoč pri laži-romantikih, bi ji bilo težko kaj prirekati.

Oblikovno so Bevkovi spisi vzor naravno preprostega sloga. Ker je v njegovih knjigah največ zastopnikov širokih slojev, kmetijskih, delavskih in meščanskih, je umljivo, da prevladuje njih izražanje. Jezik se ne poganja v prisiljene, zapletene, izumetničene oblike. Stavki so preprosti, beseda jasna. Podrobno risanje goriških gora in njih življenja je vtisnilo vaškim povestim jezikovni pečat tistih narečij. Premnogi goriški izrazi so dobili po Bevkovem prizadevanju domovinsko pravico v našem književnem jeziku in so ga obogatili s svojimi prvini. Bodoči zbiratelj tega ne bo smel prezreti.

Bevkova umetnost je v polnem razmahu. Vejavca čas še ne more vejati. Slovstveni sodniki so na delu in njih sodbe so raznovrstne. Včasih se vrine pisatelj sam v njih vrste in kak starejši spis tako predela, da nastane skoraj nova umetnina. Ali nekdanjega Bevka s tem obglavi in mu nazorno pokaže, kako bi bil moral pisati pred leti? Prepustimo to muko njemu; naj sam opravi s seboj. Vsekakor je treba videti v takih predelavah plemenito težnjo po večji popolnosti. Vsekakor ima vsaka njegova knjiga toliko samobitnega na sebi, da se jasno loči od vsake druge. Omalovaževati ni mogoče nobene. Brazda je dobro vidna in je globoko zarezana.

POSEDANJE IN HITRA RAST C. I. O.

(Poglavje iz knjige „Moja Amerika“)

LOUIS ADAMIČ — VITO KRAIGHER

Posedanje in ostajanje v tovarnah seveda nista bila čisto ameriški iznajdbi in orožji. Kolikor je meni znano, se je prva zasedba v Evropi zgodila v nekem premogovniku v moji rodni Kranjski julija 1934.,⁷ kateri je sledila nekaj mesecev kasneje druga v nekem poljskem rudniku. V obeh zasedbah so delavci dosegli, kar so zahtevali.

Pri tem smo namenoma izpustili sporadične in anarhične »revolucionarne« zasedbe tovarn italijanskih delavcev med leti 1919. in 1922., ki so deloma služile za izgovor, da je Mussolini prevzel oblast. Toda pravijo, da so se prva kratka posedanja dogajala v akronskih tovarnah gumija že približno leto dni pred pravkar omenjenimi v Evropi in se tudi že tako imenovala. Vsa so končala s hitro zmago delavcev. Le nekaj se jih je podaljšalo v kratko zasedbo, ki pa je tudi uspela. Pred l. 1937. se je večina posedanj v Združenih državah odigrala v Akronu, čeprav jih je bilo mnogo tudi po ostalih industrijah; v Evropi pa so posedanja, zasedbe tovarn — ki so seveda začele s posedanjem — postale ena glavnih stvarnosti socialno-političnega življenja vsaj ene države, Francije.

Zadeva s posedanji je v Akronu februarja 1936. dosegla neke vrste višek s posedanjem in zasedbo dveh največjih tovarn gumija, iz česar se je razvila dolga in ostra stavka, ki je za tedne zaprla dva obrata. O teh dogodkih so na

⁷ Gladovna stavka v Trbovljah, pri kateri so rudarji stradali v rovih (op. prev.)